

KUŞ SESİ

Sayı

02

Ocak
Nisan
2016

*Tansu
Gürpınar
doğa
korumaya
adanmış
bir ömür*

*bozkırın
şah kartalı*

*leylekler ve
insanlar*

Çizen : Gizem Karakaş

Kuş Sesi,
Seferihisar Doğa Okulu ve Doğa Derneği tarafından dört ayda bir yayınlanır.

Sayı 2: Ocak – Nisan 2016, Seferihisar – İzmir

www.dogaaskina.org

www.dogadernegi.org

Editörün iletişim bilgileri:
Tel: (0 542) 657 66 20
Email: burcin.feran@dogadernegi.org

Yayın Ekibi:
Burçin Feran, Evrim Tabur, Burak Özkırlı, Süreyya İsfendiyaroğlu

Kapak Fotoğrafı:
Cüneyt Oğuztüzün

Tasarım ve Uygulama:
Molekül Tasarım Stüdyosu www.molekul.com.tr

Doğa

Fotoğraf: Hellio & Van Ingen

Kocagöz, Gediz Deltası

m e r h a b a

Kuş Sesi'nin ikinci sayısı Seferihisar Doğa Okulu ve Doğa Derneği gönüllülerinin ortak çabasıyla yayında. Bültenimizde kuşların yaşamına, kuşlar hakkında yapılan etkinliklere, koruma çalışmalarına ve kuşlardan ilham alınarak yapılan sanatsal çalışmalara yer veriyoruz.

Kuş Sesi ile kuşları gözlemlemeyi, dinlemeyi ve belki de en önemlisi dünyaya onlar gibi bakabilmeyi keşfediyoruz.

bozkırın şah kartalı

Yazı:

Itri Levent Erkol

Fotoğraf: Akif Aykurt

Bozkır'ın ortasında bir ağaç ve ağacın ortasında bir yuva.
Yuvada, bir gün göklerde süzülecek olan genç üç şah kartal.

Kamyonetimiz Trakya bozkırında homurdanarak ilerliyor. Haklı ve tek homurdanan o değil. Haziran sıcağına eline geçirdiği her fırsatta kafamı tavana

vurduran bozuk köy yolları eklenince bazen burada ne işim var diyorum, kendi kendime. Yine o anlardan biriydi. Ta ki araçtan bağrıışmalar gelene kadar.

Sert bir fren ve kapılar açılıyor. Yarı erimiş asfalt ayaklarımız altından akacak gibi görünüyor ve kesif kokusu burnumuzdan sızmaya çalışıyor. Gözlerimizi göğe çeviriyoruz ve bir kez daha bu kuşun adını hak ettiğini iliklerimize kadar hissediyoruz. Erişkin bir şah kartal bize doğru süzülüyor. Haritaya bakıyoruz ve en yakındaki yuvadan yaklaşık iki buçuk kilometre kadar uzakta olduğumuzu anlıyoruz. Bu büyüklükteki bir kuş için gayet normal bir uzaklık. Muhtemelen yavrusunu beslemek için besin arayan bir ebeveyn diye düşünüyoruz. Biran önce gidip yuvayı kontrol etmek, en son kuluçkadayken bıraktığımız çiftin kaç yavrusu olduğunu görmek için sabırsızlanıyoruz. Hızlıca araca doluşup ve tabiri yerindeyse tozu dumana katarak yuvanın yaklaşık üç yüz elli metre uzağına kadar gidiyoruz. Sessizce aracın kapılarını açıp teleskoplarımızı kuruyoruz. Karşımızdaki tarlaların ortasında duran tek ağaçtaki devasa yuvaya odaklanıyoruz. Devasa deyip abarttığımı düşünmeyin; neredeyse leylek yuvasının iki katı büyüklüğünde ve ağacın ortasında bir yuva.

Gördüklerimize inanamadığımız için tekrar tekrar baktık. Uzun zaman sonra ilk defa tek yuvada üç yavru görüyorduk. Derisi az önce ebeveynleri tarafından yüzülmüş kirpiyi afiyetle yiyen üç minik kartal. Burada ne işim olduğunu bir kere daha hatırlamıştım. Bu görüntü hafızama kazınmıştı. Bir gün bu göklerde süzülecek olan genç üç şah kartal orada öylece oturup sıcak yemeğin tadını çıkarıyordu. Şanslıydılar, bölgedeki diğer kartallar gibi yuva yaptıkları ağaç kesilmemişti veya çevrelerinde gökte özgürce uçmalarına engel olacak rüzgâr enerji santralleri yoktu. En azından şimdilik. Hava kararırken aracımıza biniyor ve konaklayacağımız otele dönüyoruz.

Bundan yaklaşık on, on beş yıl önceye kadar Anadolu'da çok nadir olduğu düşünülen şah kartalın aslında o kadar da nadir olmadığını uluslararası çalışmalar ve göğe bakan insan sayısındaki artış ile biliyoruz. Geçmişte Türkiye'de önceleri yalnızca otuz otuz beş, sonraları ise en fazla yetmiş çift ürettiği düşünülen şah kartalın Türkiye nüfusunun, yapılan

yeni çalışmalar ışığında, dört yüz çift civarında olduğu düşünülüyor. Belki de daha fazla. Şah kartalın Bolu ili sınırları içerisindeki ilk keşfedilen yayılış alanı, halen genç bilim insanları tarafından detaylı bir şekilde araştırılıyor. Avrupa'da, özellikle Macaristan ve Bulgaristan'da, yürütülen uydu vericisi çalışmaları türün Uşak – Kütahya bölgesinden başlayıp Iğdır'a kadar uzanan geniş bir bölgede yayılış gösterdiğini ispatlıyor.

Doğa Derneği beş yıldan fazla süredir Trakya'da bulunan şah kartal nüfusunu çalışıyor. Bölgede yılda iki defa yapılan saha ziyaretlerinin ilkinde kuluçkaya yatan çift sayısı kayıt altına alınırken ikinci ziyarette palazlanmış yavrular sayılıyor. Yapılan çalışmalarda şimdiye kadar kırk altı yuva belirlendi. Yuvalarının önemli bir kısmının kuluçka öncesi veya kuluçka başladıktan sonra, yuva çevresindeki insan faaliyetleri sebebiyle terk edildiği; bir kısmının ise

sert kış şartları sebebiyle bozulduğu belirlendi. Doğa Derneği'nin Önemli Doğa Alanları Programı altında yürütülen alan izleme ve güncelleme çalışmaları kapsamında türün üreme alanları uluslararası ölçütlere göre Önemli Kuş Alanı ilan edilmesi için çalışmalar sürüyor.

Palazlanmayı başaran genç kartalların akıbeti ise net olarak bilinmiyor. Özellikle İstanbul ili Silivri ilçesinde hızla gelişmekte olan rüzgâr enerji santralleri böl-

Fotoğraf: Metin Cenkçiler

gedeki şah kartal nüfusunu tehdit ediyor. Küresel ölçekte nesli tehlike altında olan canlı türlerini gösteren "Kırmızı Liste" ölçütlerine göre dünya nüfusu hassas olan şah kartal, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ve "Seçme Eleme" süreçlerinde yeteri kadar değerlendirilmemektedir. Türün yayılış alanlarında bu tür yatırımların planlama ve uygulama süreçlerinin daha yakından izlenmesi türün Anadolu nüfusunun devamı için elzemdir.

Gün ağarmaya başlarken bilgisayarımı kapatıyor, dürbünüm ve kuş kitabımı hızlıca çantama koyup toparlanıyorum. Yeni günün bize hangi türleri göstereceğini merak ederek yarı uykulu gözlerimizle Trakya bozkırında ilerliyoruz.

Tansu Gürpınar

doğa korumaya adanmış bir ömür

Röportaj:
Kuş Sesi Yayın Ekibi

Yazı:
Evrin Tabur

Anadolu, yabancı dillerde Küçük Asya. Eski dünya kıtaları üzerindeki en büyük kuş göçlerinin gerçekleştiği yer. Genç doğa korumacılarının nasıl bir coğrafyada yaşadıklarını bilmeleri ne kadar önemliyse, yürekli olmaları da o kadar önemli.

Seferihisar'ın Orhanlı Köyü'ndeyiz. Tansu Gürpınar, Doğa Okulu'nun düzenlediği ve Anadolu'nun dört bir yanından gelen katılımcılarla renklenmiş Kuş Okulu'nda bizlerle beraber. Bizi can kulağıyla dinliyor Tansu Bey, kendisine bizlerle beraber olduğu için teşekkür edip heyecanla sorularımı sormaya başlıyorum:

Doğaya olan ilginiz ne zaman başladı?

Ordu'da altına kayık çekilen, kemerli, deniz üstünde bir evimiz vardı. Ne zaman pencereden baksam yunusların atladığı, sonsuz bir Karadeniz ufkuna nazır geçti çocukluğum. Benim için deniz ve yunus bir bütündü. O tarihlerde şimdiki gibi plastikler, trafik yoktu. İnsanlar çok iyiydi. Ordu'da yaşadığımız dönemlerde bir adli vaka bile duymadım.

O zamanlar sekiz kişilik bir arkadaş grubumuz vardı. Çete derdik kendimize. Doğayla iç içeydik. Havanın durumunu kuşlardan anlardık.

Nasıl yani? Kuşlara bakıp hava durumunu mu tahmin ediyordunuz?

Evet. Mesela kışın serçeler yerde yemlenmeye baş-

ladığında onu gören arkadaş kar yağacak diye bağarmaya başlardı ve akşama kalmaz kar başlardı. Yazın da kırlangıçlar çok alçaktan uçunca yağmur yağacak demek. Alçaktan uçan kırlangıçlar görürsek oyunu bırakıp eve giderdik hepimiz.

Harikaymış! Sonra ne oldu? "Çeteniz" dağıldı mı?

Hayır. Aynı çete beraber Samsun'da liseye başladık. Bisiklet üstünde, kütüphanede; keşiflerle, araştırmalarla geçti lise yıllarımız da.

Peki, üniversite yıllarınız nasıl geçti? Sizi tanıdığım kadarıyla üniversitede önce tıp fakültesini kazanmışsınız fakat bırakıp fen fakültesinde botanik, zooloji ve jeoloji eğitimi almışsınız. Size bu tercihi yaptıran neydi?

İlk sınıfta ortak derslerimiz vardı. Fen fakültesindeki hoca öğrenci ilişkileri daha çekici geldi bana. Bir sınava daha girip zooloji, botanik ve jeoloji konularının ortak okutulduğu tabii bilimlerin öğrencisi olmaya hak kazandım.

Fotoğraf: Mahmut Kayaş

Üniversiteden sonra ne yaptınız?

Pek çok tabii bilimler mezunun yaptığı gibi Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'ne (MTA) iş başvurusu yaptım. Başvurum kabul de edildi. Yalnız o zamanlar bir arkadaşım Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün seminerine davet etti beni. "Sen doğayı seviyorsun gel birlikte gidelim." dedi. Beraber gittik. Üç dört milli park vardı o zamanlar. Onlara ek olarak seminerde Cilo Sad Dağları'nı milli parklar listesine almayı teklif ettiler. Ben de askerliğimi orada yapmıştım. O zamanlar Zekayi Bayer, Milli Parklar Genel Müdürlüğü Daire Başkanı'ydı. Türkiye'de milli parklar sistemini kuran kişiydi. Ona gittim: "Benim Hakkari Cilo Sad Dağları'ndan fotoğraflarım var. Orayı da biliyorum, ister misiniz size bir sunuş yapayım?" dedim. Kabul ettiler. sunumdan sonra Zekayi Bayer bana, "Ne iş yapıyorsun sen?" diye sordu. Ben de "Bir iş yapmıyorum fakat MTA'da işe başlayacağım." dedim. "Ne işin var senin MTA'da. Sen tam Milli Parklar Genel Müdürlüğü'ne göre adamsın gel benimle çalış" dedi. Ben de kendime şu soruyu sordum: "Bir canlı için bilgi üretmek mi, yoksa o canlının yaşaması için çalışmak mı?"

Ardından Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nde görev almışsınız ve uzunca bir dönem bakanlıklarda çalışmışsınız. Bu dönemden bahseder misiniz?

Bana o canlıların yaşaması için katkıda bulunmak daha cazip geldi ve de hiç pişman olmadım. Yalnız benim çok büyük bir şansım vardı. Hep çok iyi insanlarla çalıştım. Gerçekten insana kendini şanslı hissettiren karakterde kişilerdi. Beraber dava arkadaşlığı yaptık.

Göreve başladığım yıllarda fen fakültesi dergisinde Anadolu'da alageyiklerin yok olduğu yazıyordu. Uzun süre çalıştıktan sonra Antalya'da yedi alageyiğin hala yaşadığını gördük. Orman İşletme Müdürlüğü'ne gittik, koruma memurlarıyla beraber çalıştık. Bölgede bir ara alageyik sayısı sekiz yüz küsurlara kadar yükseldi. Sonradan gizli gizli av yaptırmaya başladılar oralarda. Şimdilerde yüze kadar düştü sayıları alageyiklerin.

O zamanlar elimizde sadece iki yasa vardı. Birçok tür ve alan elimizden giderken bu kanunlara dayanarak çoğunu da kurtardık.

Türkiye’de Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün durumunu şimdi nasıl görüyorsunuz?

Bugün personel sayısı benim çalıştığım dönemle karşılaştırılamayacak kadar yüksek. Her birimde yeteri kadar arkadaş var ve bunların çoğu da iyi eğitim almış bilgili kişiler. Fakat genelde yaklaşım, politikalar falan bütün iyi yasalara rağmen olması gerektiği şekilde değil. Biz, dediğim gibi, elimizde hemen hemen hiç yasa yokken, nesli tehlikede olan bütün canlılara sahip çıkmaya çalıştık. Bir yandan da yeni milli parkların ilanı için çalışıyorduk.

Sizlerin çalışmaları sayesinde bugünkü durum çok daha iyi. Tansu Bey, Anadolu coğrafyasında kuş gözlemciliği yapan ilk nesildensiniz. Rica etsem bir de Türkiye’de kuşçuluğun tarihini kısaca değinebilir misiniz acaba?

Tabii. Yalnız kuşçuluk tarihi ilk kiminle başladı bilmiyorum ama Anadolu’da kuşlarla ilgili pek çok gelenek vardır. Öbür taraftan da güvercin yetiştiriciliği var mesela. Kapadokya’daki güvercin yuvala-

rı bağlara güvercin gübresi atmak için yapılmıştır. Günümüzde böyle gelenekler pek kalmadı artık. Fakat şimdi kuş gözlemciliği diğer aktiviteleri geçmiş durumda.

Cumhuriyet döneminde kim vardı ne vardı bilgisi-ne ulaşamadım ama otuzlu yılların sonunda Prof. Kosswig’in arkadaşları ile ciddi araştırmalar yaptığını biliyorum. Atatürk’ün daveti ile Türkiye’ye gelen Alman hocalardan Kosswig. Aslında kendisi zoolog, genetikçi yani kuşçu falan değil ama o yılların şartları içinde Anadolu’yu ekibi ile birlikte epeyce gezmiş. Pek çok yeni tür bulmuş. Şu anda Anadolu’da yaşayan elliden fazla canlıya kendi soyadiverilmiş bir insan.

Saadet Ergene, Kosswig’in asistanlarından. Kuşlar konusunda ilk çalışmayı yapan oydu. Türkiye Kuşları adlı kitabını Kosswig’e ithaf etmişti. Ben Kuş Cenneti’nde tanıştım Kosswig’le. Her yerden duyuyordum talebeyken. Kuş Cenneti’ni keşfettikten sonra her sene Kuş Cenneti’ne gelip, üç gün, bir hafta kalırdı orada. Ben Kuş Cenneti’nde görevliyken geldi, tanıştık. Hocalarımı sordu: “Ooo sen benim ilmi torunumsun, bu hocaları ben yetiştirmiştin” dedi.

Gerçekten de doğaya bütün olarak bakan bir ekip yetiştirmişti.

Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) nasıl ortaya çıktı peki?

1975'te Birecik'teydik. Belkis Acar geldi, Udo Hirsch vardı Alman, o WWF'den gelmişti. Oturduk, Türkiye'nin doğasının korunması için bir sivil toplum kuruluşunun hedefleri neler olmalıdır diye konuştuk. Gayet ciddi bir gündem hazırladık. Strateji gibi bir şey yani. Doğal Hayatı Koruma Derneği, gerçekte Birecik'te kuruldu.

Belkis Hanım İstanbul'da döndükten sonra kurucu olabilecek diğer isimlerle temas etti. Valiliğe başvuru o yaptı. Derneğin ismini o koydu. Salih Acar derneğin logosu olan kelaynağı çizdi. Ondan sonra onların Bebek'te Eham Yokuşu'ndaki evleri, DHKD'nin İstanbul'daki ofisi, benim Ankara'daki evim derneğin Ankara'daki ofisi oldu. Eşim gelen arkadaşlara ev sahipliği yapıyordu. Araştırma için gelenler de bizde kalıyordu. Mesela Udo, Belkis'lar falan geldiğinde bizde kalırdı. Çok iyi ilişkilerimiz oldu.

Bu arada ilk kuşçular da belirmeye başladı. Kuşçular ama gözlemden çok koruma ağırlıklı çalışıyorlardı. Önce Uygur Özemesi benimle iletişime geçti. Sonra Ankara Fen'den Can Bilgin, Serdar Omay, Reşit Akçakaya ve Alparslan Kütükçü kuşlarla ilgili çalışma yapmak istediklerini bildirdiler. Biraz konuştuk, tanıştık. Onlara bir yaz Kuş Cenneti'nde bir yaz Sultansazlığı'nda çalışmak için imkan hazırladım. Bu arada İzmir'de Mehmet Sıtkı ve Güven Eken ilk duyulan isimlerdendi. Samsun'da Barış Sancar vardı. Ankara'da Cem Orkun Kırar, Sühendan Karauz ve Kerem Ali Boyla vardı sonra. İstanbul'dan Murat Yarar DHKD'ye gelmişti. İşte tüm bunlar Türkiye'nin ilk kuşçularıydı benim bildiğim. Tabii daha başka isimler de var.

Fotoğrafçılığa nasıl başladınız?

Ortaokuldayken, Samsun'da bulduğumuz mahallede Samsun radarında çalışan Amerikalılar vardı. Birisi görevini bitirip ülkesine geri dönerken fotoğraf makinesini satın aldım. Sağda solda, özellikle doğada fotoğraf çekiyordum. Sonra birgün, lisedeyken nereden aklıma geldiyse, fotoğraf makinesi hazırladım. Gece saat 10'da evin damı

Fotoğraf: Tansu Gürpınar

na çıktım. Kutup yıldızını buldum. Makineyi kutup yıldızına çevirdim. Deklanşöre bastım. O zamanlar stoplu deklanşör yoktu. Deklanşörü devamlı açık tutacak bir düzenek hazırlamıştım. Sabaha karşı 4'te tekrar dama çıkıp aldım makineyi. Bir arkadaşımın abisinin fotoğraf stüdyosu vardı. Orada banyo ettirdim. Tam beklediğim gibi, merkezde küçük bir daire etrafında halka halka ışık yolları vardı, dünyanın dönüşünden dolayı. Harika bir fotoğraftı. Bütün arkadaşlarıma gösteriyordum. Herkes çok ilgilendi. Başta kimse ne olduğunu anlayamıyordu. Sonra o küçük ışık çizgilerinin gökteki yıldız kümeleri olduğunu söyleyince baya bir ilgileniyorlardı. Derken fotoğraf Samsun Lisesi'nde bir, iki gün içerisinde epey bir olay oldu, hocaların kulağına gitti. Astro-nomi derslerine matematik hocaları gelirdi. Matematik hocam baktı, fotoğrafı çok beğenip büyütme-mi istedi. Ders malzemesi olarak duvara astı falan. Tabii, o benim için büyük bir motivasyon oldu.

Sonra Kürtün Irmağı Deltası'nı çekmiştim. Onu da coğrafya hocam çok beğendi. Yine çerçeveletip duvara astırdı fotoğrafı. Derken işte fotoğrafçılık bir yerde doğayla birlikte paralel olarak gitmeye başladı. milli parklardayken de fotoğrafı hep doğaya destek olarak kullandım.

Doğa Koruma hareketi açısından Türkiye'nin şimdiki durumunu nasıl görüyorsunuz?

Eskiye nazaran çok fazla milli park var. Onun dışında doğal hayatı koruma parkları, rezerv sahaları hepsi sayısal olarak arttı. İyi korunan yerler de var ama genelde bir koruma zafiyeti olduğunu hissediyorum. Mesela Yedigöller Milli Parkı. Benim kuruluşunda çalıştığım milli parklardan biri. Burada geceleme için tesis sayısı arttırıldı. Oysakorunan alanın içinde insan faaliyetinin minumuma indirilmesi gerekiyor.

Dün Erciyes'le birlikte Sultansazlığı'nı gördünüz, şimdi su yok. Sultansazlığı'nı Devlet Su İşleri'nin elinden kurtardığımız zaman, 78 yılında, sulak alanları kurutmak için Türkiye'de üç yasa vardı: Bataklıkların Kurutulması Hakkında Kanun, Sıtma Mücadele Kanunu, DSİ Kuruluş Kanunu. Korumak için hiçbir şey yoktu ama buna rağmen kurtardık.

Şimdi Milli Parklar Kanunu var, taraf olduğumuz Ramsar Sözleşmesi var, Tabiat Varlıkları Kanunu var, bir yığın kanuna rağmen durum böyle. Teşkilat daha büyük, birçok deneyimli arkadaşımız vardır muhakkak ama bilirsiniz fizikte bir tanım vardır, bir watt elektrik bir jule enerjiyi sonsuz uzağa götürmekle ölçülür. Yani bir ölçü koyduğunuz zaman sonuç negatif çıkıyor.

Yeni bir projeniz var mı?

Ankara'da Kalkınma Atölyesi diye bir yer var. Onlar benim özellikle yaban hayatı konusunda yaptığım çalışmaları kaleme almamı istediler iki sene önce. Öyle bir şeyler yazıyorum hayat hikayesi gibi. Daha doğrusu yazdım, verdim, şimdi editörün elinde.

Son olarak, Türkiye'deki genç doğa korumacılara tavsiyeleriniz var mı? Varsa bunlar neler?

Aslında en zor soru da o. Yani, bir kere Anadolu'nun dünyanın herhangi bir coğrafyası olmadığını bilsinler isterim. Anadolu, aynı büyüklükte Asya'da olsun, Avrupa'da olsun, başka bir coğrafyanın yapısı veya konumunda değil. Doğa olarak çok farklı. Anadolu'nun yabancı dillerdeki ismi Küçük Asya, yani bu Dünya'nın en büyük kıtası Asya'nın küçük ölçekte sergilendiği bir yarımada demek. Bir kıta özelliği gösteriyor. Bu akılda tutulması gereken bir özellik. Konum olarak iki kıta arasında üçüncü kıtaya da çok yakın. Üç kıta arasında Anadolu. Bunlar eski dünya kıtaları: Avrupa, Asya ve Afrika. Bildiğiniz gibi bu kıtalar arasındaki en büyük kuş göçleri Anadolu üzerinden gerçekleşiyor. Böyle bir coğrafyada yaşadıklarının bilincinde olarak, bu değerlerin sadece bizim değil, tüm canlıların ortak mirası olduğunu düşünerek hareket etmeleri gerekiyor.

Bir de bilgili oldukları kadar yürekli olmalarını da isterim. Mesela Güven Eken öyle birisi. Diğer arkadaşların da hepsi kendinden emin olarak inandıkları şeye sahip çıkıp onun için gereken her şeyi yapmaları gerek diye düşünüyorum. Bütün kaybettiklerimize rağmen hala elimizde olanlar çok güzel.

Söylediklerinizi genç arkadaşlarımıza ulaştıracağız Tansu Bey. Sorularımızı cevapladığınız, bize vakit ayırdığınız ve değerli sohbetiniz için çok teşekkürler.

bafa gölü mevsim hep bahar

Fotoğraf: Tansu Gürpınar

Yazı:

Süreyya İsfendiyoğlu

Bafa Gölü Heraklia'da, zeytin ağaçlarının ev sahipliği yaptığı baştankaraların sesleriyle şenlenen bir bahar günü.

Kuş gözlemeye başladığımda rica minnet bir kuş kitabı ödünç almıştım. Benden çok arazi görmüş geçirmiş bu "eski baskı Collins" kapaksız ve bütün sayfaları ıslanıp kuruduğu için normal hacminin üç katıydı. Heyecanla her gün her sayfasını hatmedi-

yor, Türkiye'de bulunan, bulunmayan kuşlara bakıyordum. Annem aradı ve bulunduğu Bafa Gölü'nün harika bir yer olduğunu, yalıçapkınlarının etrafta uçuştığını söyledi.

Akşam ilk otobüsle yola çıktım.

Sabah kahvaltıdan hemen sonra dürbünüm ve kitabımla yandaki zeytinliğe daldım. Beni ilk karşılayan, ağaçtan kafama düşen yılan oldu. Şaşkın bakışlarım eşliğinde otların arasında kayboluşunu izlerken yirmi metre uzağımdan çılgınlık eşliğinde sekiz bireylik kuş grubu havalandı. Bir yandan peşlerinden koşup bir yandan kitabımı karıştırıyordum, bu defa solumdan kalktılar. Çok koştuğum için dürbünü kaldırıncaya okülerim buğulanıyordu ama biraz sebat edince ilk karatavuklarımı gördüm.

Öğlen tekne gezisiyle Heraklia antik kentine gidiyorduk. Önce adalara uğradık, tekne yaklaştıkça adanın üstünden gri balıkçıların havalandığını görüyordum. O sırada solumuzda bir angıtın civcivleriyle yüzdüğünü gördüm. Motoru durdurduk ve civcivleriyle yüzen annenin karaya çıkışını ve gözden kayboluşunu izledik.

Heraklia'nın bulunduğu Kapıkırı Köyü'nde kaya sıvacılara ve örümcek kuşlarına doydum. Kara alınlı, kızıl başlı ve kızıl sırtlı örümcek kuşları... Her biri en cüretkâr pozlarıyla gözlerime doluştular. Gün ortası olmasına rağmen durmadım, gölü tararken uzaktan bir pelikan gördüm.

Akşamüstü bu defa doğudaki zeytinliklerde yürümeyi seçtim. Mavi ve akyanaklı baştankaraları keyifle izlerken birden bir ağaçkakan gördüm. Tacındaki kırmızı tüyleri punk gibi dikilmiş ve sırtında beyaz aynaları belirgin. "Ortanca mı alaca mı?" diye bakarken yaslandığım duvarın üstünde bir curcuna koptu ve çılgınlık atarak masmavi bir kuşun uzaklaştığını gördüm. Gökkuzgun bahçedeki kagir evin bacasına yuva yapmıştı ve oradaki varlığımdan çok da mutlu değildi. Onu gördüğüme sevinsem de rahatsız etmemek için hemen uzaklaştım. İlk kez yalnız kuş gözlemine çıktığım alanlardan Bafa'ya 1999 baharında tekrar gelmeye söz verdim ama araya yıllar girdi.

Bafa Gölü'ne yıllar sonra 2012 yılında kış ortası sukuşu sayımı için gittim. Sakarmekeleri sayarak güne başladık. Binlerce sakarmekeyi güneşe rağmen sayıyor arada farklı türler arıyordum. Gölde kuş sayımı gayet ağır ilerliyordu. Saatler üçü gösterdiğinde vitesi arttırdık ve bahrileri sayarak Serçin'e doğru yollandık. Serçin'den göle baktığımda bir an "ne oluyoruz?" dedim. Gölün üstü ördek kaplı, yüzlerce pelikan dinleniyor, hemen yanlarında genç bir ak kuyruklu kartal istim üstünde grupları süzüyor. Tarlalarda yüzlerce balıkçıl, üstümüzden durmaksızın geceleme ağaçlarına giden küçük karabataklar ve

Fotoğraf: Mahmut Kayaş

tüm bunları saymak için kırk beş dakikamız var. Tepeli pelikanlarla başladım, yanımdaki bir gözlemci arkadaşımızdan da gecelemeye giden küçük karabatakları saymasını rica ettim. Fiyular, kıkıruklar, kaşıkgagalar, kervançullukları derken günbatımına

yakın sayımı bitirdik ve son noktada kızılbacaklar ve küçük batağanları alaca karanlıkta saydık. Gün batımına yakın su tavukları sahneyi aldılar ve onlarcası sayımımıza renk kattılar.

leylekler ve insanlar

Yazı:
Ömer Döndüren

Leyleklerin insanla olan ilişkisinin nasıl başladığını anlamak için binlerce yıl öncesine gitmek ve birkaç sorunun cevabını aramak gerekiyor. Şu bacanın üstünde yuva yapan leyleğe bir bakın hele bize neler anlatıyor. Anadolu'ya gelene kadar kaç ülkeden, kaç nehirde, kaç denizden geçmiş, en az on bin kilometre yol yapmıştır. Martin başında görmeye başlarız onları etrafımızda. Etrafımızda derken her yerde de değildir leylek yuvaları. Ovaları, düzlük yerleri sulak alanların yakınına severler. O yüzden dağ başlarında, ormanlık yerlerde göremeyiz leylekleri. Hadi serçeyi, kumruyu anladık da neden bu kadar büyük bir kuş insana bu kadar yakın yaşıyor? Üstelik öyle ekmekle buğdayla beslenen bir kuş da değil, tamamen küçük hayvanlarla besleniyor.

*Leyleklerin insanla olan ilişkisi nasıl başladı?
İnsanlar mağaralarda ve çadırlarda yaşadıkları zamanlarda leylekler ne yapıyordu?*

Çatalhöyük'te evlerin üzerinde leylek yuvası var mıydı?

Leyleklerin insanla olan ilişkisinin nasıl başladığını anlamak için binlerce yıl öncesine gitmek ve birkaç sorunun cevabını aramak gerekiyor. İnsanların henüz ev denilen yapıları icat etmediği, mağaralarda veya daha sonra çadırlarda yaşadıkları zamanlarda leylekler ne yapıyordu? Ya da ilk yerleşimleri kurduklarında, mesela Çatalhöyük'te evlerin üzerinde leylek yuvası var mıydı? Bu konuda en huzurlu şekilde söyleyebileceğimiz şey sanırım "bilmiyoruz" ya da "veri yok" olabilir. Ancak biraz mantık yürütmesi yaptığımızda şunları görüyoruz; leylekler sulak alanlara yakın yaşıyor, ovaları,

çayırılık yerleri seviyor ve bu alanlar aynı zamanda insanların da en sevdiği yerleşim bölgeleri. Çünkü buralar suyun bol olduğu, yerleşim yeri kurup tarım yapmak için en uygun alanlar. Sonuçta leylek ve insanın yaşamak için seçtiği habitatlar birbiriyle örtüşüyor. Muhtemelen leylekler insan yapılarından önce, beslenme habitatlarına yakın ağaç ve kayalıklara yuva yapıyordu. Günümüzde de leylekler genel olarak az olsa da ağaç ve kayalıklara yuva yapıyor. Ancak insanlar gelip leyleklerin yaşadıkları alanlara yerleşimler kurmaya, çayırılıkları tarım alanlarına dönüştürmeye başladıkça leylekler de bu durumu fırsata çevirmenin bir yolunu bulmuşlar. Çünkü gidebilecekleri başka alanlar yok.

Leylekler zaman içinde evlerin üzerinin, kendileri için etrafı görebilecekleri yüksekçe ve aynı zamanda yırtıcıların da yaklaşmadığı güvenli bir yer olduğunu keşfetti. Böylece köyler leyleklerin en fazla yuva yaptığı yerler haline geldi. Leylekler önce evlerin çatılarına ve bacalarına yuva yaptılar. Daha sonra 20. yüzyılda köylere elektrik geldi ve sokaklara elektrik direkleri dikildi. Leylekler baktı ki bu direkler de güzel bir yuva yeri, direklerin üzerine de yuva yapmaya başladılar. Bir gün geldi insanlar onları evlerinin çatısında eskisi kadar istememeye başladılar.

Çünkü köylerde hayvancılık azaldı; her evde birkaç inek, birkaç koyun ve tavuklar vardı eskiden. Bu yüzden leyleklerin “pisliği” gözlerine batmıyordu. Ancak artık “daha temiz” avlular ve evler olunca, leyleğin “pisliği” göze batar oldu. Böylece köyde “seviyoruz leylekleri ama çok pislik yapıyor, o yüzden bozduk çatıdaki yuvayı, o da gitti direğe yaptı yuvasını” diyen insanların sayısı arttı. Fakat elektrik direklerine yuva yapmaları bu sefer de elektrik idaresinde çalışan yöneticileri rahatsız etti. Bunlar “elektrik idaresi”nde çalışan yöneticilerdi. Çünkü direk üzerindeki yuvalar tellerde kısa devreye neden oluyor, yangın çıkartıyor, leylekler sürekli tellere çarpıyor, trafolar zarar görüyordu. Sonra onlar da başladılar yuvaları bozmaya. İşte böyle böyle azaldı leylek nesli Anadolu’da ve Trakya’da. İnsan ve leylek ilişkisinin serüveni için bundan daha mantıklı bir çıkış gelmiyor aklıma.

Leylek insanla olan binlerce yıllık ortak tarihinde pek çok iz bırakmış. Masallar, hikayeler, atasözleri, deyimler, türküler. Önce şu leylek kelimesi nereden geliyor ona bir bakalım. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’e göre “Leylek” kelimesi Farsça “Legleg” den dilimize geçmiştir. Türkçe Etimolojik Sözlük’te de kelimenin kökenini Farsça olarak belirtmektedir. Sevan Nişanyan’a göre ise Arapça lak lak sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Arapça “lklk” kökünden gelen laklaka “lak lak etti” fiili ile eş kökenlidir. Bu sözcük aynı zamanda Akatça “laklakuu” leylek sözcüğü ile de eş kökenlidir. Kelimenin geçtiği en eski kaynaksa Esirü’d-din Ebû Hayyân’ın 1312 yılında yazmış olduğu Kitabü’l-İdrak Li Lisani’l-Etrak adlı Türkçe (Kıpçak)-Arapça sözlüktür. Musa Salan, yaptığı incelemede bu kelimenin Arapça kökenli olduğunu ve söz konusu eserde Arapça olduğunun belirtilmediğini vurgulamaktadır.

Leyleklerle ilgili bilinen en ünlü anlatı bebekleri leyleklerin getirdiğidir. Bu görünüşte ebeveynlerin insanın üremesiyle ilgili çocuklara yapılacak zor açıklamayı kısa yoldan bertaraf etmelerine yönelik bir hikâye olarak algılsa da, aslında pek çok kültürde yer alan ve insan ve leylek etkileşiminin derin köklerini gösteren bir örnektir. Örneğin Orta Asya’da yaygın olan kuş biçiminde tasavvur edilen dişi hami ruh “Umay” ile bebek ruhları arasında bir ilişki vardır. Çocukları koruduğuna inanılan ana-kuş Umay/Ayısı ve onun gü-

nümüzdeki sembolü olan leylek, kut taşımakta ve nazardan korumaktadır. İnanişa göre leylek bacalara yerleşerek evi korur, eve bereket getirir. Anadolu coğrafyasında da leylek ile bebek arasında özel bir ilişki bulunur. Leylek dışkısı halk arasında “her derde deva” olarak görülür. Nazarlık olarak bez içinde çıkınlanıp düğümlendikten sonra evde, sandık ve benzeri yerlerde özenle saklanmaktadır.

Yine inanişa göre leylek, somut olan kötülük ve hastalıklara karşı değil soyut kötülüklere karşı insanları korur. Bu hususu doğrular nitelikte olması açısından bazı bölgelerde leylek yuvalarıyla ilgili yaptığımız çalışmalarda yanımıza gelip leylek dışkısı isteyen yaşlı kadınlar olmuştur. Ancak kaynaklarda dışkı olarak bahsedilen ve yaşlı kadınların topladıkları şey, aslında leylek dışkısı değil “pelet” adı verilen leylek kusmuğudur. Çünkü leylekler yedikleri canlıların sindiremedikleri kısımlarını çoğu zaman ceviz büyüklüğünde bir topak halinde ağızlarından dışarı atarlar. Peletler uzun zaman yuvanın içinde bozulmadan durabilir. Oysa leylek dışkısı daha sıvıdır ve genellikle yuvadan dışarıya doğru püskürtülür. Yani toplanabilecek bir şey değildir.

Kuzey Avrupa’da da ebeveynler çocuklara bebeğin dünyaya gelişini izahta, leyleği bir aracı olarak seçmişlerdir. Bebeklerin leylekler tarafından getirildiğine dair Kuzey Avrupa’da popüler olan anlatmanın, 19. yüzyılda Danimarkalı Hans Christian Andersen’in derlediği masallar sayesinde Avrupa’nın diğer yörelerine ve dünyaya yayıldığı görüşü yaygındır.

Leyleklerin pek çok toplumda kabul edilen başka bir özelliği de baharın müjdecisi olduğu ve bolluk, bereket getirdiğidir. Hint-Avrupa inançlarında, leylek, toprağı uyandırmak için sıcaklık ve yeni bir hayat getiren, hasadı arttırmak için ekinleri koruyan bir elçidir. Almanlar’da leylek, Holda adlı tanrı tarafından gönderilen baharı getirici bir kuş olarak tasavvur edilmiştir. Baltık halklarında, yani Pruslar’da, leyleğin Bahar Tanrısı olduğuna inanılan Potrimpocomile ile ilgisinin olduğuna inanılmıştır. Ermeniler’de ise leylek, Ara Gehesik’in habercisi olarak kabul edilmiştir. Ölüp dirilen tanrı olarak kabul edilen Ara Gehesik, Mısırlılar’ın Osiris’i ve Greklerin Adonis’i gibi bir tanrıdır. Ara Gehesik’in baharı güzelleştirdiğine inanılmıştır. Hun hükümdarı Attila M.S. 452 yılında Kuzey İtalya’daki Akileya (Aquila) Kalesi’ni kuşattığında, evlerin çatılarında

yuva yapan leyleklerin yavrularını şehrin dışına götürdüklerini fark eder ve bu olayı şehrin düşeceğine dair bir işaret olarak algılar. Bu olayla ilgili J. P. Roux şöyle demektedir “Aç kalmış veya korkmuş leyleklerin kuşatma altındaki şehri terk etmelerinin doğal olmasının pek önemi yoktur. Attila ileride ne olacağını önceden kestirebilen leyleklerin, orduları engellemeseydi şehirliğin davranacakları gibi davrandıklarını düşünür. Ama leyleklerin kaçarken şehrin mutluluğunu götürmelerinin şehrin düşmesine neden olacağını da düşünmüştür kuşkusuz”. Günümüzden yaklaşık 1600 yıl önce meydana gelen bu olay, leyleklerin uzun yıllar önce de bolluk ve bereket olgularıyla ilişkilendirildiğini gösteriyor.

Böcekleri yiyerek tarlaları temizleyen leylek, Ermeniler’de tarlaları koruyan bir varlık olarak düşünülmüştür. Ukrayna’da hangi köyde leylek çok olursa, o yıl orada çok mahsul olacağına inanılmıştır. Bulgarlar ve Sırlar, leyleğin yağmuru önceden sezdğine inanmışlardır. Almanya ve İsviçre’de şöyle bir inanç vardır: Eğer leylek baharda temiz gelirse yaz kuru ve sıcak olacak; kirli gelirse soğuk ve yağmurlu olacaktır.

Anadolu’da leylekler en fazla hürmet gösterilen kuşlardandır. Lady Montagu 1717-1718 yılında kaleme aldığı Türkiye’den Mektuplar isimli eserinde Anadolu’nun leyleklerle olan ilişkisini şöyle anlatmaktadır: “Burada masumiyetlerinden dolayı güvercinlere dindarca bir hürmet besliyorlar. Bu yüzden adetleri gün geçtikçe artıyor. Leyleklere de aynı saygı gösteriliyor. Çünkü bunların her kış Mekke’yi ziyarette gittiklerine inanıyorlar. Velhasıl bunlar Türk İmparatorluğu’nun en bahtiyar tebaası. Zaten onlar da imtiyazlarını fark ettikleri için sokakta rahatça dolaşıyor, evlerin üst katlarına yuva yapıyorlar. Evlerine yuva yapılan halk kendilerini şanslı sayıyor. Bütün sene ne yangına ne de vebaya uğramayacaklarına inanıyorlar. Odanın penceresinde bu uğurlu yuvalardan bir tane bulunduğu için ben de bahtiyarım.”

Leylek diğer pek çok kültürde olduğu gibi Anadolu kültüründe de yer etmiş bir kuş. Bülbül, keklik, turna, şahin, kumru, suna gibi yazılı ve sözlü edebiyatımızda sıkça anılan kuşlar arasında leylek de sayılabilir.

Fotoğraf: Hellio & Van Ingen

Edebi eserlerin yanı sıra günlük yaşantımızda kullandığımız ve leylek ile ilişkilendirilmiş pek çok deyim ve atasözü var. İşte bunlardan bazıları:

- **Leyleği havada görmek:** Bahar aylarında görülen ilk leylek havada uçuyorsa, gören kişinin o yıl çok gezeceğine inanılır. Bu deyim aynı zamanda çok gezen, seyahat eden insanlar için de "Leyleği havada görmüş." şeklinde kullanılır.
- **Leyleğin ömrü (günü) laklakla geçer:** Boş, anlamsız konuşanların durumunu anlatmak için söylenen bir söz.
- **Leylek gibi (insan, kişi):** Zayıf ve uzun bacaklı insanlar için kullanılan bir deyim.
- **Leyleğin attığı yavru:** Çevresinde yeteri kadar ilgi görmeyen kimse.
- **Leyleği kuştan mı sayarsın, yazın gelir kışın gider:** Sürekli olarak bir iş üzerinde durmayan, maymun iştahlı olan kişiye kimse güvenmez anlamında kullanılan bir atasözü.
- **Her kuşu öptün bir leylek kaldı:** Bir durumun gereksizliğini ifade etmek için kullanılan bir söz.
- **Leyleğin karrı:** Martin ilk haftası soğukların kırılmasıyla; kar yağar, havalar yumuşarken söylenen bir söz.
- **Leylek eti yemiş:** Uzun yaşayan insanlar için kullanılır.
- **Leylek sekizi görmez dokuza kalmaz:** Leylekleri Mart'ın 8'ni 9'una bağlayan gece geldiklerini ifade eder.
- **Leylek Mart'ın suyunu orada içmez Ağustos'un suyunu burada içmez:** Leyleklerin geliş-gidiş tarihlerine ilişkin halk arasında kullanılan bir söz.
- **Leylek kışı:** Halk takvimine göre Kasım ile Mart arasında 180 günlük kıştan sonra gelen ve 21 Mart ile 6 Mayıs (Hidrellez) arasındaki 45 günlük dönemi ifade zaman dilimi.
- **Leylek ısırtığı:** Yeni doğan bebeklerde görülen açık kırmızı doğum lekeleri.
- **Hacı leylek:** Leyleklerin güneye yani sıcak memleketlere ve Mekke ve Medine'ye doğru göç etmelerinden dolayı kendilerine ithaf edilen bir lakap. Bu durum leylekler için ayrı bir kutsallık doğurmakta ve halk arasında saygınlığını arttırmaktadır. Örneğin 09 Ağustos 1952 tarihli Dünya Gazetesi'nde çıkan aşağıdaki haber konuyla ilgilidir:

"Susurluk civarında, mahalle aralarına dadanmış olan bir leylek, her gün mahalle halkının dört beş pilicini kaçırıp yemektedir. Halk evvela piliçlerin ne olduğunu anlayamamış, bilahare tesadüfen bu kocaman leyleğin bu işi yaptığını tespit etmiştir. Leylekler hacı telakki edildiğinden, halk civciv hırsız leyleğe bir şey yapamaz olmuştur..."

Bunlar içinde leyleğin geçtiği deyim ve atasözlerinden sadece bazıları. Pek çok yörede leylekle ilgili çok farklı hikâyeler duyabilirsiniz. Mevsim bahar olunca dışarı çıkın, köylere ovalara gidin mutlaka bir leylek yuvası sizi karşılar. Kocaman bir yuvanın insanlara nasıl oluyor da bu kadar yakın olduğuna şaşırırsınız.

Fotoğraf: Hellio & Van Ingen

Kaynakça

Ergun, P., 2011, *Bebekleri dünyaya leyleklerin getirdiğine dair inancın Türk Mitolojisi'ndeki kökleri üzerine*, Milli Folklor, 89:133-146s.

Grişçenko, V. N. 1998, *Bely Aist v Mifologii Evropeyskih Narodov i Sovremennye Predstavleniye o Proishojdenii İndoevropeystev*, Berkut, 7, Vip.1-2, 1998.

Kiraz, E., 2006, *Türkçe Etimolojik Sözlük Kelime-Köken*, 330s.

Knab, S. H., 1996, *Polish Customs, Tradition and Folklore*, New York, USA, 335p.

Montagu, M. W., 1973, *Türkiye'den Mektuplar 1717-18*, (Çev. Aysel Kurutoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, 70-71s.

Nişanyan, S., 2007, *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçe'nin Etimolojik Sözlüğü*, Genişletilmiş 3. Basım, İstanbul, 773s.

Roux, J. P., 2005, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, (Çev. A. Kazancıgöl-L. Arslan), İstanbul, 440s.

Salan, M., 2012, *Kitabü'l-İdrak Li Lisani'l-Etrak'te alıntı kelimeler*, Gazi Türkiyat, Güz(11):53-66s.

www.tdk.gov.tr, 2015, *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*.

ayağına diken batan serçe

Anadolu Masalı

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken bir serçe varmış.

Serçe, çöpleri karıştırırken ayağına diken batmış. Dikenin acısıyla etrafında kıvranırken, ekmek yapan bir ebe görmüş ve hemen ebenin yanına gitmiş: "Ebe ebe, ayağımdaki şu dikenı çıkarıver." demiş.

Ebe de, "Çıkarıvereyim kuzum" demiş. Serçenin ayağından dikenı çıkarıvermiş. Acısı geçen serçe oradan uzaklaşmış gitmiş. Bir müddet sonra ebenin yanına geri gelmiş serçe:

"Ebe ebel!"

"Buyur kuzum."

"Dikenimi geri ver."

"Ne dikenı?"

"Ayağıma diken batmıştı da sen çıkarmıştın, işte o dikenı bana geri ver."

"Kuzum, ben o dikenı ocağın altına atmıştım, yandı gitti."

"Dikenim de dikenim, dikenim de dikenim" diye tutturmuş serçe.

"Dikenin yok, onun yerine sana başka bir diken vereyim olur mu?"

"Dikenim de dikenim" diye tutturmuş yine serçe.

"Öyleyse başka bir şey iste de onu vereyim."

"Ya dikenı vereceksin ya da ekmeği"

"İyi tamam, ekmeği vereyim." demiş ve vermiş ebe.

Ekmeği alan serçe oradan uzaklaşmış ve gide gide bir çobana rastlamış. Çoban koyunları güdüyor-muş;

"Nasılsın? Çoban kardeş"

"İyiyim kuş kardeş, sen nasılsın?"

"Ben de iyiyim. Sen şu ekmeklere bakıver, ben bir yere gidip, geleceğim." demiş. Serçe, çobana ekmekleri bırakıp, gitmiş. Çoban, beklemiş beklemiş, ama serçe gelmemiş. Çobanın karnı acıkmış ve içinden:

"Ekmeğin bir tanesini yesem ne olur." demiş. Dururken ekmeklerin hepsini yiyivermiş. Çoban, ekmekleri yiyip, birtirdikten sonra serçe gelmiş.:

"Çoban kardeş, ekmekleri çıkar da yiyelim." demiş.

"Kuş kardeş, ben ekmekleri yedim, birtirdim." deyince, Serçe:

"Ekmeğim de ekmeğim, ekmeğim de ekmeğim" diye tutturmuş ve "Bana ya ekmeğimi vereceksin ya da koyununu" demiş. Çoban da: "Hiç öyle şey olur mu, sen koyunu nasıl götüreceksin?". "Ya ekmeğimi vereceksin ya da koyunu" demiş serçe. Çoban çaresiz kalmış ve koyunu vermiş.

Serçe, koyunla birlikte oradan ayrılmış ve gide gide bir düğün evine rastlamış. Düğün evi sahibi de onları karşılamış ve:

“Ooo kuş kardeş, hoş geldin, safa geldin.” demiş.

Serçe:

“Bu koyun sizde dursun, ben birazdan gelip, alacağım.” demiş. Serçe düğün evinden uzaklaşmış, gitmiş. Düğün evi sahibinin birçok misafiri gelmiş ve zaman ilerledikçe misafirler daha da artmış. Düğün evi sahibi misafirleri hoş tutmak için mecburen koyunu kesmiş ve misafirlerine ikram etmiş, misafirler de afiyetle koyunu yemişler. Bir müddet sonra serçe çıkmış, gelmiş ve düğün evi sahibine:

“Hadi koyunumu ver, ben gideceğim.” demiş. Düğün evi sahibi:

“Mecbur kaldım, koyununu kesip, misafirlere ikram ettim ve misafirler de yedi.” demiş. Serçe:

“Koyunum da koyunum, koyunum da koyunum” diye tutturmuş. Düğün evi sahibi:

“Tamam, yeter ki sus, sana yarın başka bir koyun vereyim.” demiş. Serçe:

“Koyunum da koyunum, demiş. Ya koyunumu vereceksin ya da gelini” demiş. Düğün evi sahibi serçeden paparayı yiyince ne yapacağını bilememiş çaresiz:

“Gelin hiç verilir mi?” dediyse de Serçe:

“Ya koyunumu vereceksin ya da gelini” demiş. Adam rezil olmamak ve kuşu susturmak için mecburen

gelini vermiş.

Serçe gelini alıp, oradan ayrılmış ve gide gide bir âşığa rastlamış. Âşığın elinde de sazı varmış ve çalıp duruyormuş. Serçe, âşığa:

“Âşık kardeş, şu gelin senin yanında dursun, ben hemen bir yere gidip, geleceğim.” demiş. Serçe, gidip geleceğe yere varıp, gelmiş. Âşık, serçeye:

“Biz gelinle anlaştık ve evlenmek istiyoruz, artık gelini sana vermem.” demiş. Serçe:

“Ya gelinimi vereceksin ya da sazını, ya gelinimi vereceksin ya da sazını” demiş. Âşık:

“Al sazım senin olsun.” demiş.

Serçe sazı alıp, uçmuş uçmuş ve bir ağacın dalına konmuş. Eline sazı alıp, başlamış çalmaya:

“Diken verdim, ekmeği aldım, ekmeği verdim, koyunu aldım, koyunu verdim, gelini aldım, gelini verdim, sazı aldım.” demiş ve sazı tıngırdatmış.

Âşıkla gelinin düğününden geliyorum, hepsinin ayrı ayrı selamları var size. Baklava yapmışlar düğünde bende aldım size getiriyordum. Yolda kurbağa “vraak” deyince ben bırak anladım baklavayı oraya bıraktım geldim.

üreyen kuşların izinde

Yazı:

Emine Sühendan Karauz*

Türkiye'nin ilk kuş gözlemcilerinden Emine Sühendan Karauz, ömrünü adadığı su ve deniz kuşlarıyla geçirdiği yirmi beş yılı anlatıyor.

Doğa her zaman büyüleyici gelmiştir bana, çocuk yaşlardan itibaren doğada araştırma yapmayı kafama koymuştum. Hedefimde deniz biyologu olmak vardı ancak rastlantılar diyelim, hayatın cilvesi diyelim sonunda kuşlar üzerine çalışmaya karar kıldım. Kuşlar büyüleyici canlılar; hemen hemen dünyanın her köşesinde gözlenen, farklı ekosistemlere uyum sağlayan, inanılmaz hayatta kalma stratejileri ile mucizevî canlılar! Kuşlar üzerine yürütülen her yeni araştırmayla onlara olan sevgim ve ilgim katlanarak artıyor.

Kuşlara ilişkin birçok konuda araştırma yapma seçeneğiniz var. Ben ise, kur davranışlarına, onların yavrularını besleme ve koruma stratejilerine hayran kaldığımdan üreme dönemleri üzerine araştırma yapmaya karar kıldım. Yirmi beş yılı aşkın bir süredir ülkemizdeki su kuşu ve deniz kuşlarının üreme popülasyonlarının belirlenmesi üzerine araştırmalar yürütmekteyim. 1990'lı yıllarda değil kuşların üreme davranışlarını çalışmak, sadece on-

ları gözlemleyen yerli araştırmacı sayısı bile bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdı (Tansu Gürpınar, Sancar Barış, Can Bilgin gibi değerli bilim insanları vd.). Umutluyum ki bu konuda araştırma ve gözlem yapan meraklı gençlerimizin sayısı hızla artıyor. Doğal Hayatı Koruma Derneği, kurucularından biri olduğum Kuş Araştırmaları Derneği (şimdi Doğa Araştırmaları Derneği), Doğa Derneği, yine kurucularından biri olduğum Sualtı Araştırmaları Derneği, Deniz Kuşları Grubu gibi birçok sivil toplum kuruluşu, üniversiteler, kuş gözlem toplulukları ülkemizde bu alandaki araştırmaları ivmelendiren kurumlar oldular.

Kuşların üreme dönemlerine dair araştırmalar hayli zordur. Farklı ekosistemlerde (sulak alan, deniz, ada ve nehir ekosistemleri gibi) farklı habitatlarda türlü türlü nişleri işgal eden kuşların yuvalarına ulaşmak, kur davranışlarını tespit etmek, üreme sayılarını ve stratejilerini belirlemek disiplinli bir çalışmayı ve her alana uygun araştırma planının uygu-

Bolluk Gölü İnce gagalı martı koloniler

Fotoğraf: Okan Arıhan

lanmasını gerektirir. Alan araştırması yürütülürken, hayati tehlikenin olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Araştırmaya destek olmak için katılan araştırmacıların ve gönüllülerin hayatları da sizin sorumluluğunuzdadır. Kuşların peşinde koşarken en az üç kez ölümle burun buruna geldiğimi söylersem olayın ciddiyeti anlaşılır sanırım. Bu nedenle dikkat, ciddiyet ve iyi planlama bu araştırmaların olmazsa olmazı.

İlk araştırma alanlarım Uyuz ve Çöl Gölleri idi. Kuş araştırmacısı Cem Orkun Kırış ile birlikte, bir yılı aşkın bir süre bu göllerde zorlu ve yorucu bir araştırma projesi yürüttük. Yürüttüğümüz araştırma neticesinde her iki gölün ornitolojik açıdan önemi ilk kez ortaya konulmuş oldu ve akabinde bu değerli alanlar “Önemli Kuş Alanı” olarak anılmaya başlandı. Uyuz Gölü, nesli tehlike altında olan dikkuyruk ördeği için önemli bir üreme alanı olarak kayıtlara geçti.

Tuz Gölü Havzası ise, üreme araştırmalarımı yoğun bir şekilde yürüttüğüm ve benim için vazgeçilmez olan özellikli alanlardan birisi oldu. Yıllarca söz konusu havzanın farklı göllerinde düzenli üreme araştırmaları gerçekleştirdim. Tuz Gölü ve havzasında yer alan irili ufaklı göller ve bu göllerdeki ada ve

adacıklar birçok kuş türüne güvenli üreme ortamı sunmakta. Özellikle havzada koloni halinde üreyen su kuşları ve deniz kuşları, özel ilgi alanım haline geldi. Koloni halinde üremek, üreme alanındaki düşmanlara karşı ortak savunma gerçekleştirmeyi sağlayan iyi bir strateji. Alana bir tilki veya bir sansar yaklaştığında, kolonideki kuşlar çığlıklarıyla birbirlerini uyararak ortak savunma davranışına geçerler. Ya çığlıklarıyla ya dışkılarıyla ya da türlü ataklar yoluyla bir çeşit savunma stratejisi oluşturarak istenmeyen misafiri alandan uzaklaştırmaya çabalarlar. Kuşların söz konusu ortak savunma davranışları ve hayatta kalma stratejileri bende her daim hayranlık uyandırır.

Araştırmalarım neticesinde Tuz Gölü Havzası’nda yüksek sayılarda üreyen deniz kuşu kolonileri belirledim. Bozkırın ortasında binlerce deniz kuşunun çığlıklarını hayal edin lütfen! Geleceğe bırakılacak olan inanılmaz bir biyolojik miras. Eski bir iç denizin kalıntısı olan Tuz Gölü Havzası sanki geçmişin ihtişamını yansıtır gibi birçok deniz kuşu türüne ev sahipliği yapmaktadır. Koloni halinde üreyen kuş türleri, göllerin ortasında yer alan adaları ve adacıkları yuva alanı olarak tercih ederken, birbirleriyle olan rekabeti azaltmak için farklı ekolojik nişleri kullanmayı seçerler. Örneğin ince gagalı martı ada-

Fotoğraf: Emine Sühendan Karauz

Manyas Gölü'nde üreyen ve baskın tür olan Karabatak

olduğu alanları yuva alanı olarak kullanır. Kıyı çizgisine yakın kumsal alanda ise, gülen sumru kolonileri göze çarpar.

Tuz Gölü adalarındaki ilk Hazar sumrusu üreme kaydı da 1997'de Güven Eken ile birlikte alandaki araştırmalar esnasında yapıldı. Havzada yürüttüğüm diğer bir projede, kuş halkalama çalışmaları. 1997 yılında Akdeniz martısı, 2007 yılında ise kaşıkçı türünde halkalama çalışmaları başlatıldı. Günümüze kadar 1000 bireyin üzerinde Akdeniz martısı, 50 bireyin üzerinde ise kaşıkçı türü halkalandı ve türlerin göç yollarının belirlenmesine çalışıldı.

Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları'ndan olan Manyas (Kuş) Gölü, Meriç Deltası, Foça Adaları, Hirfanlı Barajı ve Mogan Gölü de düzenli araştırmalar yürüttüğüm diğer alanlardan. Manyas Gölü'nde yedi yıl sürdürülen izleme araştırması sonuçları, geçmişte yürütülen diğer araştırma verileri de eklenerek, bir kitap halinde yayımlandı. Manyas Gölü, ağaçta koloni halinde üreyen su kuşu türlerini barındıran eşsiz bir doğaya sahip. Manyas Gölü'nün kıyasal alanları sınırlı. Gölün kuzeydoğu kıyılarındaki Sığirci Deltası'nda kuş türleri için önemli üreme alanı olan subasar söğüt ormanı (*Salix alba*, *S. caprea* ve *S. excelsa*) ile yoğun ve sık sazlık ve kamışlıklar (*Typha angustifolia* ve *Phragmites australis*) bulunmakta-

dır. Söğüt ormanının bitiminde dişbudak ağaçları (*Fraxinus* spp) yer almaktadır. Ayrıca kuşların beslenme alanı olan sulak çayırlar, çamur düzlükleri ile sazlık dokunun kıyılarında ve içlerinde baskın olarak nilüfer (*Nymphaea alba*) ve su düğün çiçeği (*Ranunculus saniculifolius*) yatakları yer almaktadır. Yağışın bol olduğu yıllar, Sığirci ve Kocaçay dereleri boyunca uzanan ve sualtında kalan tarım arazileri balıkçılar, çeltikçi, kaşıkçı gibi türler için beslenme; uzunbacak, kızkuşu, mahmuzlu kızkuşu gibi türler için üreme alanları oluşturmaktadır. Ördekler ise tüm göl alanındaki sazlıklarda üremekte. Manyas Kuş Gölü'nün ornitolojik açıdan önemi, kuzeyde yer alan Sığirci Deltası ile bilinirken, alanda yürüttüğümüz araştırmalar neticesinde gölün güneyinde de yeni bir su kuşu kolonisinin varlığı belirlendi. Göldeki doğal üreme alanlarının yanı sıra, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün katkılarıyla yerleştirilen suni platformlar, tepeli pelikan tarafından üreme amaçlı kullanılmaya başlandı.

Doğa araştırmalarını bir yaşam biçimi haline getirdiğinizde, diğer birçok aktiviteye, eğlenceye vaktiniz kalmayabilir. Ancak doğada karşılaştığınız pek çok sürpriz, size unutulmaz ve sıcak anlar yaşatacak. Bir keresinde gölün ortasında, sıcak güneşin altında araştırma yaparken rastlaştığımız ve nereye yuzdüğünü bilmeyen bir koyunu kurtarmak durumun-

Bolluk Gölü Akdeniz Martısı kolonisi

Fotoğraf: Okan Arıhan

da kalmıştık. Sıcaktan serap gördüğümüzü düşünmüş (Balıkçı Ali ve ben, bize doğru geleni deve silueti sanmıştık) ve dualarımız etmeye başlamıştık ki yaklaşan su yuta yuta gölün ortasına doğru ölümüne yüzmeye çalışan bir koyun olduğunun farkına varmıştık. Sonradan kıyıya götürdüğümüz ve çobana teslim ettiğimiz koyunun, kör olduğunu öğrenmek bizde şaşkınlık yaratmıştı. O koyunu kurtarmak, yüreğime mutluluk hissi veren önemli anlardan birisi olmuştur.

Eğer araştırmalarınıza aileniz ve akrabalarınız da destek veriyorsa, bu sizin için büyük bir şans. Özellikle kız kardeşim Seda K. Arıhan ve sevgili eşi Okan Arıhan birçok arazi çalışmamda yanımda yer alarak bana destek verdi. Hatta bir keresinde beş altı aylık yeğenim Batuhan'ı bırakacak bir yer bulamayınca onu da zorlu arazi çalışmasına götürmek zorunda kalmıştık.

Son söz olarak, kuşları araştırmak hangi konuda olursa olsun; özveri, disiplinli çalışma ve her şeyden önemlisi dinmeyen bir merak gerektirir, getirisi ise doğayla bir olmanın ve o anlara tanıklık etmenin verdiği doyumsuz mutluluk...

* (Biyolog, Paleontoloji MSc)

kuşların şehri istanbul

Fotoğraf: Mehmet Çetinkoç

Yazı:
Evrin Tabur

Evet, kuşların şehri İstanbul... Nedir bu başlık diyebilirsiniz.
Çünkü İstanbul, imparatorlukların ve ticaretin merkezi,
on sekiz milyonun ve belki fazlasının sevgilisi, çilesi, umududur.
Belki kargaşanın, kavganın ya da aşkın şehridir.
Fakat kuşların şehri olması pek olası değildir çoğumuz için.

Bir gözlemcinin gözünden bakınca ise; her kış sekiz türden on binlerce martının, karabatağın, yelkovanın uğrak yeridir Boğaz. Bu şehrin temiz su havzaları binlerce, çeşit çeşit ördek türü için bir kış vahasıdır. Bahar aylarında binlerce leyleğin, kartalın, şahinin semalarında süzüldüğü, belki konakladığı bir dar boğazdır bu efsane. Yazın ehabil ve ak karınlı ebabillerin çığlıklarının çınlaması en çok Haydarpaşa'ya yakışır. Belgrad Ormanı küçük yeşil ağaçkakanların, sıvacı kuşlarının, kızılgerdanların daha pek çoklarının muhitidir. Küçük korular, parklar ispinozların, baştankaraların, serçelerin ve daha nice minik ötücülerin büyük dünyalarıdır. Topkapı Sarayı'nın has bahçesi Gülhane gri balıkçıların ve yeşil papağanların evidir. Bazen mahremlerini, kavga dövüş koruduklarını görürsünüz. Tophane Cami minaresinde av bekleyen gökdoğanındır, boğaz keyfi. Nede olsa eski İstanbulludur. En çok da kara çaylakların İstanbul'uymuş mazide buralar. Gerçi onlar buradan göçmek zorunda kalmışlar her geçen gün çoğalan İstanbullu komşularının harala gürelerinden. Daha nice İstanbul yerlisinden, belki haberimiz bile yoktur.

Anlayacağınız her yanı kuşlarındır aslında bu dev metropolün. Ama çoğumuzun onlarla ahbablığı vapurda simidini paylaşmaktan pek öteye gitmez. Bir bölümümüz ise kış geride kalınca leylekleri havada görür baharın gelişine ve bu yıl bol bol gezeceğine sevinir. Fakat İstanbul'un sahibi olan bu canlıların burada en az bizler kadar yaşama hakkı olduğunu fakat onların haklarını ihlal ettiğimizi anlayamayız. Evet belki hiç birimiz bilerek onlara zarar vermez ya da yuvasını bozmaz. Ancak şehirdeki varlığımızın bu coğrafyadaki ya da uzaklardaki düzenleri etkilediğini göz ardı etmeden yaşamalı. Biraz daha somutlaştırmak gerekirse Melen Çayı'nın İstanbul'a getirilmesi ya da 3. Köprü, 3. Havalimanı gibi en güncel konularda payımız olduğu kadar beraber yaşadığımız canlılar için de sorumluluklarımız olduğunu kabul etmeliyiz. Belki de bunun için kuşların şehri olan İstanbul'u bir kuş gözlemcinin gözünden görmek için çocukluk yıllarındaki meraklarımıza geri dönmeliyiz.

Nasıl mı? İstanbul gibi bir kuş cennetinde kuş gözlemcilik size, şehirdeki üç yüzden fazla kuş türünü tanıma ve en beklenmedik doğa sürprizlerini yakalama fırsatı sunacağı gibi her yıl değişen şehrin nabzını da tutma imkanı verecek.

Kuş Gözlemciliği

Kısaca ifade etmek gerekirse kuş gözlem, kuşların doğal ortamlarında incelenmesi, tanımlanması ve sayımıdır. Kuş gözlemciler farklı kuş gözlem alanlarını ziyaret ederek, gözlemledikleri kuş türü sayısını artırır ve doğa koruma araştırmalarına veri sağlarlar. Kuşların renkleri, davranışları ve yaşam alanlarının çeşitliliği insanları kuş gözleme çeken etkenlerden bazılarıdır. Kuş gözlem yapabilmek için belli yaş ve meslek sınırı yoktur. Kuş gözleme başlayabilmek için dürbün, arazi kuş kitabı ve not defterinizin olması yeterlidir. Eğer şu an bunlara sahip değilseniz bir vapur seyahatinde etrafınızda uçuşan martılara biraz daha dikkatli gözlerle bakmak ve farklarını not defterinize yazmakla işe başlayabilirsiniz. Veya küçük bir parkta serçeden daha renkli ve onun boyutundaki kuşları fark etmek için biraz daha fazla zaman geçirebilirsiniz.

Kuşlar insan için her zaman ilgi çekici ve merak edilen canlılar olmuştur. 19. yüzyıl sonlarından itibaren ise bugün bildiğimiz anlamıyla kuş gözlem ve koruma çalışmalarına başlanmıştır. Türkiye'de kuş gözlemciliğine, 1980'li yıllarda doğa koruma derneklerinin de katkısı başladı. 1990'lı yıllardan itibaren ise, kuş gözlem topluluklarının kurulması ve bu alanda eğitimlerin başlaması ile kuş gözlemciliği tüm Anadolu'da yaygınlaştı. 2000'li yıllara geldiğimizde ise Doğa Derneği'nin de çabaları, kuş gözlemciliğine ivme kazandırdı. Kuş gözlemcilerin gözlem kayıtlarını aktardıkları bir veri tabanı olan Kuşbank projesi, o zamandan şimdiye bu ilginin mihenk taşlarındandır. Kuşçuların, gözlem sonuçlarını topladığı ve diğer gözlemcilerin arazi sonuçlarını görebildikleri bu dijital sisteme düzenli girilen gözlem kayıtları sayesinde doğal alanlardaki değişimler, kuşlar aracılığıyla izlenebiliyor. Bu şekilde alanların yakın gelecekteki durumları önceden tespit ediliyor. (www.kusbank.org).

Kuş fotoğrafçılığı da dijital makinelerin gelişmesi ile pek çok meraklısı olan, keyifli, zorlu ve pek çok türün belgelendiği bir uğraş halini almış durumda. Son yıllarda kuş gözlemciliği ve fotoğrafçılığı birbirini besleyerek ülkemizde pek çok kuş türü hakkında keşiflerin yapılmasını sağlıyor. (www.trakus.org).

Fotograf: Deniz İlker Toker

İstanbul'da Kuş Gözlemlemek ve İKGT

İstanbul'da kuş gözlemlemek için bu konuda merakınızın olması ve algılarınızın kuşlar için açık olması ilk başlarda yeterli olacaktır. Ancak deneyim paylaşımı ile gelişecek kuşçuluk yetenekleriniz için size eşlik edebilecek yoldaşlar ile bir araya gelmek için İstanbul Kuş Gözlem Topluluğu (İKGT) ile mutlaka tanışmalısınız.

Topluluk ayda iki kere gerçekleştirdikleri toplantılar ile bilgilerini paylaşırken, düzenlediği gözlem gezileriyle size kuşlarla buluşma imkânı veriyor (www.ikgt.org). Topluluk her yaş grubundan, farklı mesleklere sahip, kuş ve doğa meraklısı İstanbullulardan oluşuyor. Tüm geziler ve toplantılar, topluluk üyesi gönüllülerin çabaları ile gerçekleşiyor ve kar amacı gütmüyor. Eğer kuşların dünyasını kendi başınıza keşfetmek isterseniz İstanbul ve civarındaki Önemli Doğa Alanları'na (ÖDA) gidip kuş gözlemi yapabilirsiniz.

Beşiktaş'ın Kartalları

Dünya'daki büyük göçler hepimizde şaşkınlık ve hayranlık uyandırır. Bu mucizevi göçlerden biri de süzülerek uçan kuşların binlerce kilometrelik yolculukları. İstanbul bu büyük göçün en önemli dört noktasından biri olup, Avrupa'dan Afrika'ya doğru, kara üstünde ısınan havanın kolaylaştırıcılığı ile yol-

culuk eden kuşlar, aynı bir kum saatinin bir yanından diğerine geçen kum taneleri gibi İstanbul Boğazı üzerinden geçer.

Bu da, her yıl bir milyona yakın kuşun İstanbul ve ilçeleri üzerinden geçmesi anlamına gelmekte. Süzülerek göç eden bu kuş türleri arasında leylekler, pelikanlar, şahinler, atmacalar, doğanlar ve dokuz farklı türden kartal da var. Bu binlerce kuş özellikle sonbahar aylarında Beşiktaş üzerinden de geçerek Anadolu yakasına doğru gidiyor. Bu dönemde Beşiktaş'ın semalarında süzülen çok farklı kartal türünü görmek mümkün. Birkaçının ismini vermek gerekirse: Küçük orman kartalı, büyük orman kartalı, bozkır kartalı, şah kartal, küçük kartal, balık kartalı ve yılan kartalı.

İstanbul Boğazı süzülerek göç eden kuşlar için son derece önemli bir konuma sahip. İstanbul'un üstünden yılda yaklaşık bir milyona yakın kuş süzülerek geçiyor. Bunların üçte birini kartal, şahin, atmaca, doğan gibi yırtıcı kuşlar oluşturuyor. Dünyadaki leylek nüfusunun yarısından fazlası, küçük orman kartalı popülasyonunun ise %90'ından fazlası İstanbul'dan geçiyor.

Sayıları hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte binlerce ötücü kuşun ve kıyı kuşunun İstanbul'dan geçtiğini de biliyoruz. Bu yüzden İstanbul'un var olan doğal zenginliklerinin korunması bütün bu canlıların ve daha da fazlasının korunması için hayati önem taşıyor.

çulluk ve meşe ağacı

Kemal Kahraman

Fotoğraf: Kemal Kahraman

Yazı:

Cemil Gezin

Kuzey ülkelerin soğuyan havasından kaçan Çulluk, Anadolu meşeliklerine sığınır ve meşe ağacıyla kurduğu dostluk başlar.

Bir kuzey kuşu olan orman çulluğu, meşe ağacı yapraklarının kışın büründüğü renkte gözükür. Kuzey ülkelerin soğuyan havasından kaçan Çulluk, Ekim ayı sonunda, daha güney bölgelerdeki yaprak döken ormanlarda bulunan meşe ağacının altına gelir. Meşenin dalları geçen yıla göre biraz daha

uzamış, çulluk ise göç yolculuğu sonunda yorgun düşmüş ve zayıflamıştır. Kısa süre içinde, eski arkadaşının yanında tekrar gücüne kavuşacak, meşe ağacı ile çulluk bundan böyle Şubat ayı başına dek beraber yaşayacaktır.

Çulluk, meşe ağacının bir kısmı kuruyup yere düşen yapraklarının arasında hem gizlenir, hem de çürüy-en yapraklar arasındaki kurtçuk ve solucan gibi canlılarla beslenir. Zamanının tümünü gece hariç ormanda meşe ağacı ile geçirir. Kim bilir, belki bu yakınlıkları çulluğa meşenin kış giysisini, kahverengisini vermiştir. Onu bu yaprakların arasında otururken görebilmek için çok tecrübeli bir göz ya da iyi bir tesadüf gereklidir. Çulluk sanki bunu bilir; tehlike çok yakınına gelmedikçe kalkıp uçamaz. Bir avcı onu ancak av köpeğinin yardımı ile bulabilir. Köpek onu gözleriyle değil burnuyla arar. Koku çok yakından geldiğinde içgüdüsel bir dürtüyle donmuş gibi durup avcının komutunu bekler ve kokunun geldiği noktaya hızla atılır. O anda çulluğun uçup kaçmaktan başka şansı kalmaz. İşte dost meşe ağacı çulluğun bu yaşam savaşında dalları ve gövdesiyle ona siper olur, avcının onu görmesini engeller.

Çulluk sabahın ilk saatlerinden akşamın karanlığına kadar kurumuş meşe yapraklarının üstünde oyalanır, acıkan karnını doyurmak için geceyi bekler. Bazen bahar geldiğinde buralardan ve meşe ağacından ayrılacağını düşünecek, kuzeyin ormanlarında kuracağı yuvasını ve yavrularını hayal eder. Çulluk, kendini düşlere dalacak kadar rahat hissetmesini meşe ağacı ve yapraklarına borçludur. Onlar olmasa bir yırtıcı ya da bir avcı için görülmesi ve avlanması kolaydır.

Çulluk, meşe ağacını ve ormanı ancak gün akşamdan geceye geçerken alaca karanlıkta terk eder. Bir karaltı gibi alçaktan uçarak yakınlardaki sulak çayır-lıklara iner. Artık bütün gece çamur ve sığ suyun içinde gövdesine göre uzun ve kullanışlı gagası ile solucan, kurtçuk türü besinleri arayacaktır.

Çulluk bütün gece bir ince dere boyunca yürür, yiyecek peşinde koşar. Sabaha kadar beslenmiş ve artık karnı doymuştur. Gün aydınlanmaya başlar-ken çamurda ayak izlerini bırakarak tekrar ormana, meşe ağacına döner. Gecikirse bir başka canlı tara-fından avlanabileceğini iyi bilir.

Çulluk işte yine böyle bir gecede alışık olmadığı sesler duymuş, çok kuvvetli bir ışık altında gözleri görmez olmuştu. İçten gelen bir dürtü ile uçu ve o anda yeri göğü inleyen bir sesle sarsıldı; kanat-larının ucundan hızla geçen bir şeylerin rüzgârından neredeyse yere düşecekti. O geceyi hiç unutmaya-cak, hep korkuyla hatırlayacaktı. Başına gelen şey güçlü fenerlerle gece avı yapan kaçak avcılarının işiy-

di. Gözüne onu kör eden ışık tutulmuş ama o uça-rak tehlikeden son anda kurtulmuştu.

Tüm kış gece ve gündüzler çulluk için bu döngüde geçerken bir gün ormana elinde ucu parlayan bir balta olan insan gelir. Tam da çulluğun bulundu-ğu meşe ağacına doğru yönelir. Biraz uzaktan kor-kuyla olanları izleyen çulluk sevgili meşe ağacının büyük bir gürültüyle yere düştüğünü görür. Olan-lara bir anlam veremez. Sesler kesilip, baltalı adam uzaklaştığında çulluk arkadaşı meşe ağacının yanı-na gider; fakat onun yerinde artık küçük bir göv-de kalmıştır. Çulluğun koruyucusu, yıllardır birlikte olduğu eski arkadaşı artık yoktur. Çulluk günlerce meşe ağacı sanki tekrar o kısa gövdeden birden bire yükselecekmiş gibi bekler. Başka bir ağaç bul-mayı belki de eski arkadaşını üzeceği düşüncesiyle hiç istemez. Üstelik yerde kalan yapraklar çulluğa hala eski arkadaşını hatırlatmaktadır. Ama meşe ağacı ve dalları olmadan orada gündüz vakti bulun-mak çok tehlikelidir.

Bir gündüz vakti çulluğun kulaklarına korkuyla ür-perdiği sesler geldi. Bu ses bir avcının köpeğine verdiği komut gibiydi. Bunu daha önce de duymuş, hep meşe ağacının korumasına sığınmıştı. Şimdi artık sığınacak eski arkadaşı yoktu. Kendini yaprak-ların arasında gizleyerek, korkudan büyüyen gözle-riyle pustu kaldı.

Avcı köpeğine seslendi: "Hadi oğlum bul onu". Çul-luk bu sesi duyduğunda köpek üzerine atlayabile-cek yakınlıktaydı. Bir heykel gibi durmuş, çulluğun bulunduğu yöne bakıyordu. Avcının sesi tekrar duyuldu. "Kap oğlum". Çulluk, üzerine atlayan kö-pekten kurtulmak için havalandı. Çulluk uçtuğunda avcıyla arasına girip onu görünmez kılacak meşe ağacı artık yoktu. Ormanı sarsan bir ses duyuldu. Yakındaki tüm kuşlar, tilkiler, çakallar, tavşanlar se-sin şiddetinden donup kalmışlardı. Sessizliği yine avcının bağıırışı bozdu."Getir onu oğlum". Artık ne çulluk ne de dostu meşe ağacı vardı.

Belki başka bir ormanda başka bir çulluk ve meşe ağacı yan yana yaşamaktadır.

Çizen : Deniz Oğuz

üstüne

Kuşlar geçer bulutun üstünden
Yağmur yağar bulutun üstüne.

Kuşlar geçer trenin üstünden,
Yağmur yağar trenin üstüne.

Kuşlar geçer gecenin üstünden,
Yağmur yağar gecenin üstüne.

Ve ay gelir, kuşlar nereye giderse...
Güneş doğar yağmurun üstüne.

Orhan Veli Kanık

elmabaş da yok oluyor

Yazı:

Burçin Feran

Bu yolu hep çok sevmiştim. Sazlıkları sağıma alıp ilerlediğim düz yolda ilk önce çıt kuşu, ardından bir bıyıklı kamışçınla merhabalaştık. Deltada kimileri için uyku vakti yaklaşıyor, kimi akşamın heyecanıyla son ziyafetini çekiyor, kimi güne yeni başlıyordu. Ne büyük bir armağandı burası. Koca şehrin yanı başında yirmi dakikalık bir mesafeyle çakallarla karşılaşılıp, saz delicelerinin deli uçuşlarıyla sazlıkların içine süzülüşüne tanıklık edebiliyorum. Bu sadece benim için önemli değil tabi. Pembe giysileri içindeki flamingolar için burası, Anadolu'da Tuz Gölü'nden başka üreyebildikleri tek yer. Gagasının ucuna sarı bir leke bulaşmış gibi gözükken kara gagalı sumrular da sadece burada üreyebiliyor. En azından şimdilik böyle bir yer burası. Sadece o mu? İnsanlık tarihinde birçok toplumun yaptığı gibi suyun yakınına yerleşmeyi tercih etmiş eskiler, başka canlılar gibi suyu takip ederek yaşamlarını şekillendirmişler burada. Burası insanlar için de bir yerleşim yeri. Şimdilerde çoğunlukla pamuk, mısır, buğday ekiliyorlar. Köylülerin söylediğine göre tarım yaparken ilaç kullanmayana rastlamak zor. Hayvancılık devam ederken, balıkçılık da sürdürülüyor. Ancak buradaki başlıca üretim tuz. Anadolu'daki deniz tuzu ihtiyacının önemli bir bölümü buradan karşılanıyor; Gediz Deltası'ndan.

Deltanın bir tarafından Foça tepelerine bir tarafından İzmir Körfezi'ne dokunabiliyorsunuz. Denizle bağlantısı olan yerlerde deniz börülcelerine rastlarken, midye kabuklarından örülü yollardan yürüdüğünüz sırada, flamingoların kur dansını izleyebileceğiniz romantik bir ortam. Hem tatlı hem tuzlu sucul habitatları, lagünler, bataklıklar, ıslak çayırlar beraberinde canlı çeşitliliğini bereketlendiriyor.

Endişeliydim, şimdilik böyle bir yer burası ya sonra? Karamsar düşüncelere daldığımı hissetmiş olmalı ki sol taraftan uçuşan üç kızılbaş çılğınca öttü. Üzerimden geçen şahinin gölgesiyle dikkatimi toplamaya çalıştım. Sazlıkların mola verdiği bir nokta-

da bugünkü ziyaretimin asıl sebebine odaklandım. Teleskopumu kurdum ve suyun üzerini taramaya başladım. Kalkuyruk, sunalar, çamurcunlar, birkaç sakarmake... İşte oradaydı! Süslü kızıl kahverengi başı, siyah göğsü ve gri gövdesiyle orada, suyun üstünde yüzüyordu bir erkek elmabaş patka. Hani masallarda ayın on dördü gibi kız derler ya işte o kadar güzel. Bu yine bir özür buluşmasıydı. Bilmem kaç kere tekrarlanacaktı.

Dünya Doğayı Koruma Birliği'nin "Kırmızı Liste'sinde" elmabaş patka bilimsel çalışmalar sonrasında "hassas" (Vulnerable) tehlike kategorisine girdi. Avcılık, kentleşmeden kaynaklı gürültü, kışlama alanlarında ötrofikasyona bağlı olarak habitatlarını kaybetmeleri gibi sebeplerle sayıları hızla azaldı.

Fotoğraf : Mustafa Sözen

Burdur'dayken dikkuyruğa, Hasankeyf'teyken gökkuzguna rastlayamamak ne demekse, Gediz Deltası'ndayken elmabaş patkaya rastlayamamak da aynı anlama geliyor. Böyle yaygın gördüğümüz bir kuş için yok oluş maalesef mümkün. Gerekli tedbirleri almazsak eğer çok uzak bir zamanda da değil üstelik.

Çoğu zaman sessizliğini bozmayan elmabaş, yine sükûnetini bozmadı o akşamüstü. Güneş tepelerin ardından akarken, çoğu zaman keyif aldığı işler uğruna başka hayatların yok oluşuna sebep olan neslime şaşırdım tekrar. Nasıl kıyabiliyorduk ona? Eğer avlamaya ve yaşam alanlarını incitmeye devam edersek elmabaş tamamen yok olacak. Bu geri dönüşü olmayan bir seçim.

Hava kararmaya yüz tutmuşken elmabaşla orada vedalaşıp dönüş yoluma geçtim. İleride çayırdaki yılki atları otlayarak akça cılıbitlara yuva yeri açmaya çalışıyorlardı. Bir söğüt ağacı karabataklara kucak açmıştı. Çoban Hüseyin abi, kuzularını otlatıyor, kaybettığımız alageyiklerin binlerce yıl önce yaptıklarını en mütevazı biçimde yapmaya çalışıyordu.

Sürmeli ÇalılıküŖü

Çizen : Gizem KarakaŖ

17. TÜRKİYE KUS KONFERANSI

17. Turkey Bird Conference

17. Türkiye Kuş Konferansı, 24-26 Haziran 2016 tarihlerinde dört tür akbabanın semalarında süzüldüğü Ankara'nın Beypazarı ilçesinde Doğa Derneği ve Beypazarı Kaymakamlığı ev sahipliğinde gerçekleşiyor.

Türkiye Kuş Konferansı, kuş gözlemcilerinin, bilim insanlarının, kuşlar üzerine farklı dallarda çalışan veya ilgi duyup hayatının parçası haline getirmiş kişilerin bir araya geldiği bir etkinlik. Bu yıl on yedincisi gerçekleşecek konferansta yine kuş gözlem, araştırma ve koruma faaliyetlerine dair sunumlar, bilgi ve deneyim paylaşımları gerçekleşecek.

24-26
Haziran 2016
Beypazarı, Ankara

24-26
June 2016
Beypazarı, Ankara

www.dogadernegi.org

İletişim / Registration:
Evrım Tabur
evrim.tabur@dogadernegi.org
+90 549 860 27 68

BirdLife
INTERNATIONAL

Doğa